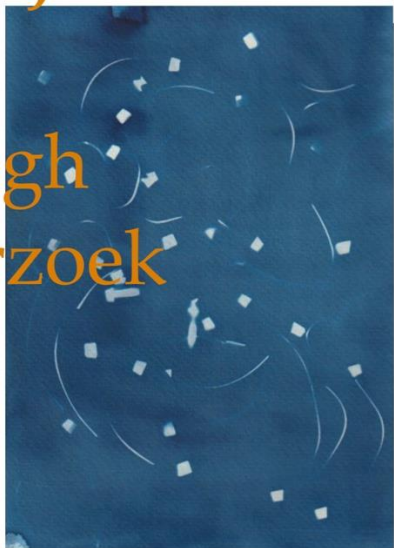
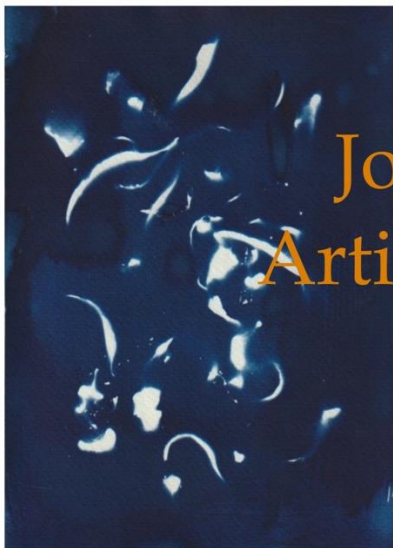

Wat overblijft.

Joshua Versteegh
Artisiek onderzoek
2020 / 2021

Inleiding

In Heeze bevindt zich een natuurgebied Schoorseveld waar je een stuk grond kunt kopen. Op dit stuk grond kun je je laten begraven na je overlijden. Dit graf is vervolgens van jou, terwijl de grond tot het natuurgebied behoort. Er is een contract waarin staat dat er niets mag gebeuren met dit kleine stukje grond, waardoor dit natuurgebied zal blijven. De kunst van de natuur van dit gebied wordt door onze tijdelijkheid daardoor voor eeuwig verzegeld. Zelfs wanneer onze lichamen vergaan zijn.

Sporen zijn vergelijkbaar met het wandelen. Ze leggen een route af, en zoeken een weg. Je voetstappen laten afdrukken achter in de aarde die zullen vergaan. Net als de sporen die achtergelaten zijn. Het wandelen is een cyclus die wordt afgelegd. Er is een begin en een einde. We komen aan op de plek van bestemming of op de plek waar we waren begonnen, waarna we weer een nieuwe wandeling zullen maken. Het wandelen is iets wat we ervaren. We ervaren het en daarna verdwijnt het net als onze sporen. Ze zullen er zijn waarna ze overwoekerd worden of onzichtbaar. Er is niets anders dan alleen dat proces van ervaren en verdwijnen en opnieuw ervaren. Net zoals dit proces in de natuur verloopt. Er ontstaat iets, er is een proces of zelfs een ervaring, waarna deze weer verdwijnt of sterft. Met als gevolg dat er weer een nieuw proces zal komen dat ook weer zal verdwijnen. Het zijn de sporen die overblijven na een wandeling. En over deze sporen zal weer een nieuw spoor lopen.

In het proces van het vergaan zijn het de sporen van datgene wat overblijft, die ertoe doen. Sporen die getuigen als overblijfselen van een strijd die is gevoerd met het materiaal. Het zijn resten van iets dat aanwezig is geweest. Sporen die getuigen als overblijfselen van een strijd die het verstrijken van de tijd laat zien. Resten laten het verschil zien tussen ervoor en erna, tussen het leven en de dood. Wanneer het proces lang genoeg duurt, verdwijnen ook uiteindelijk deze laatste sporen. De bijna onzichtbaarheid van deze overblijfselen is iets wat me in mijn beeldende praktijk bezighoudt; de subtiliteit ervan. Het tastbare is verdwenen, maar toch is nog steeds te zien dat er leven is geweest. Vanuit dat standpunt ontstaat weer iets nieuws. Zo is het de geboorte en de dood tegelijkertijd. Het is het schakelpunt in een cyclus.

Het vergaan van iets wordt gezien als iets walgelijks. Maar dingen moeten iets lelijks of iets kwaads in zich hebben wil het aantrekkelijk zijn. Het verlangen naar tegenstellingen is terug te voeren naar de 19^e -eeuw. Toen was er een hevige fascinatie voor deze tegenpolen: 'De schone vrouw en de dood'.¹ Een fascinatie die stamt uit de late Middeleeuwen. Er vond toen een transformatie plaats van de schoonheid naar het uitgemergelde, het vergane. Deze fascinatie was een gevolg van de onvoorspelbaarheid die toen heerste. Doodsangst en verlangen waren centrale emoties in de late Middeleeuwen. De dood was het middelpunt van de geloofsbeleving en het dagelijkse leven. Er ontstond een gemeenschappelijke angst voor het vagevuur en de hel. Deze angst werd geuit met name in de *danses macabres* en in andere vormen van kunst.² Deze werden opgezet uit tegenstellingen zoals goed en kwaad, dood en leven.

¹ Deze fascinatie voor schone vrouw en de dood staat beschreven in het stuk 'De dood en het meisje' geschreven door Catrien Santing.

De belangstelling voor het samenkomen van goed en kwaad kan benaderd worden vanuit onze huidige belangstelling voor dat wat jong is en onze nieuwsgierige afkeer voor het vergankelijke. Onze belangstelling voor het jonge is eenvoudig te begrijpen. Deze fascinatie komt voort uit onze natuurlijke behoefte. Wat jong is, is levendig en gezond. De fascinatie voor vergankelijkheid daarentegen komt voort uit ons morele denken; dat we sterfelijk zijn: 'Memento Mori'.² Ook creëert vergankelijkheid een eigen identiteit door de verwerking die ontstaat gedurende de tijd. Verval is iets wat we zien als het gevolg van het kwaad. Maar door vergankelijkheid wordt nieuw leven gecreëerd. Er moet iets sterven voor er ruimte is voor iets nieuws. Wanneer we van geboorte houden, moeten we dus ook van het vergaan houden. Het een kan niet zonder het ander. Wanneer je verval benadert vanuit ons instinct of ons gevoel, kun je zien dat wanneer iets stinkt dit een waarschuwing is om ervan af te blijven. Door deze waarschuwing is het des te opwindender om er juist wel iets van te eten. Wat alleen maar lekker is, mist een stukje spanning. Wat niet een beetje afstoot is nooit spannend genoeg om aan te kunnen trekken. Ondanks dat verval gezien wordt als iets kwaads is genieten van dit proces geen zonde. 'Menselijke constructie en deconstructie schijnen op dezelfde dag te zijn ontstaan'³ Zoals ik al eerder zei: 'Het een kan niet zonder het ander'. Misschien is dat ook de oorsprong waaruit onze belangstelling voor deze tegenstellingen is ontstaan.

Kunstenaars

In *Broken Fall* valt Bas Jan Ader van zijn fiets in de gracht; hij valt van het dak of uit een boom.⁵ Je ziet hem in zijn filmpje lang tijd aan een tak hangen. Uiteindelijk moet hij opgeven en laat hij langzaam los, met als gevolg dat hij in het water valt. Bas Jan Ader creëerde dit werk uit fascinatie voor de zwaartekracht. Hij was in al zijn werken bezig met het moment van overgave. Later lees ik in het Parool een artikel over de verdwijning van Bas Jan Ader. Hij is met een boot de zee opgegaan om van Engeland richting de Verenigde Staten te varen, maar hij is nooit aangekomen in de Verenigde Staten. Zijn boot is echter wel gevonden. Hij laat zelf nauwelijks een spoor na.

De vergankelijkheid van een kort moment, van een beweging, zoals Bas Jan Ader laat zien, is misschien wel de meest pure vorm van vergankelijkheid. Omdat deze daadwerkelijk binnen korte tijd is vergaan. Wanneer de performance van Ader klaar is en hij naar huis gaat, is er niets anders dan de gemaakte tape die is overgebleven en doet herinneren aan de gemaakte val. Het water verandert niet, de tak zwiept terug en de boom staat recht. Bas Jan Ader is nat, maar zal snel weer opgedroogd zijn. Waarna alles weer doorgaat zoals het daarvoor was. Alles op de plek is nog hetzelfde als voor zijn val.

Mijn handelingen in het vergankelijkheidsproces zijn als een soort cyclus te vertalen. Er wordt iets gemaakt van een bepaald materiaal. Dit volgt zijn eigen wil, het wordt hersteld, het volgt zijn wil, en het wordt hersteld, enzovoorts. Je zou dit kunnen zien als een langzame beweging. Alleen vinden er kleine veranderingen plaats. Deze veranderingen zou je kunnen zien als een overblijfsel, een spoor.

² Gedenk te sterven

³ Anne Pinget, *De vergankelijkheid*, Midas Dekkers. Pag. 40, 2016.

Een ander werk wat ik graag wil benoemen is het werk van Zeger Rijers, dat bestaat uit allerlei objecten, die begroeid zijn met iets. Het kan hierbij gaan over stoelen die bedekt zijn met mosselen, maar ook objecten die begroeid zijn met zwammen. Dit werk is ontstaan vanuit zijn interesse in natuurlijke processen. Zo laat het werk van Rijers een proces zien, waarin groeien en verwelken een belangrijke rol spelen. Maar waarin het voornamelijk om het 'laten leven' gaat. Er is geen sprake van een strijd, want het is niet erg dat deze schimmels er groeien. Ze worden niet gecorrigeerd door Reijers in hun groeiproses. Ze worden ergens geplaatst en daarna mag het groeien zoals het wil; hij laat de schepping los.

Met het oog op de tijdelijkheid zou ik nog de kunstenaar Andy Goldsworthy willen aanhalen, vanwege de belangeloosheid in hoe hij zijn werk maakt en achterlaat. Hij laat het achter en levert het over aan de omgeving. Er zal een moment komen dat het werk instort, oplost, wegwaait. Het is tijdelijk en gemaakt voor de korte termijn, tot het werk vergaat in zijn omgeving. Het werk is voor en van de omgeving en niet in eerste plaats voor de toeschouwer, en ontstaan vanuit bepaalde ideeën en met een verhaal. Maar zelf ziet hij zijn werk als iets meditatiefs. Hij gebruikt hetgeen wat hij tegenkomt. Het vastleggen van het werk is een bijkomstigheid, bedoeld voor de toeschouwer, maar het gaat hem vooral om de handeling die bijna als een soort mantra gezien zou kunnen worden. Het gaat om het proces. Om de kwetsbaarheid van dit proces, dat zich toont in de achtergelaten sporen.

Sporen

Dit kwetsbare proces, de achtergelaten sporen zijn samen te brengen tot een werk of misschien zelfs tot een organisme. Als het zichzelf als het wezen zou representeren, wat deze vergankelijkheid is, wanneer het een schimmeln netwerk zou zijn, zou het proberen om meerdere routes tegelijkertijd te lopen; zoals schimmels dat doen. Het vertakt wanneer het een obstakel tegenkomt. Er worden keuzes gemaakt van moment op moment. Het strekt zichzelf uit door middel van het systeem dat het is, door middel van alle gemaakte keuzes die intuïtief de juiste zijn. De banden worden versterkt met datgene wat iets brengt. Al het andere trekt zich terug. Het is het alleroudst, ouder dan de mensheid en de helft van het bestaan van onze aarde. Het is terug te vinden als een fossiel in stukken afgekoelde lava. En sinds die tijd is het nauwelijks iets veranderd.

Zoals jij nauwelijks iets veranderd bent. Maar desondanks ben je gewoon een systeem waar constant materie doorheen stroomt. Zoals een momentopname, die moeiteloos een andere gedaante aan kan nemen. Net zoals je mij zou kunnen zien. Ook ik ben een systeem, waar materie doorheen stroomt, zoals alles een systeem is. In een oogopslag zie ik jou als moment in een proces. Je vormt een zelflerend vermogen. Want je ontwikkelt jezelf door de pulsen die je jezelf geeft. Zo breidt je jezelf uit. Je wordt gevormd door hyfen.⁴ Jij als mycelium loopt door alle ecosystemen heen.⁷ En de plekken waar jij of ik zijn geweest, daar laat je iets achter. Het is niet precies duidelijk wat, maar het is te zien dat hier iets heeft geleefd en dat het bewogen heeft. De pulsen die je geeft, hebben nog niet het eindpunt bereikt voordat er aan het beginpunt al een verandering heeft plaats gevonden. Dit vormt een strijd in de essentie van je zijn en je kunnen. Ze

⁴ De vertakkende draden van een schimmel.

zeggen dat je een zwerm bent, echter zijn al je afzonderlijke hyfenpuntjes met elkaar verbonden in tegenstelling tot een zwerm. Je bent daardoor niet alleen een geheel, maar ook ontelbare individuen, die met elkaar kunnen communiceren op chemische wijze. Je bent ze allemaal tegelijkertijd, maar je kunt onderscheid maken tussen jezelf, de ander en mij. Je bent jezelf, je bent mij en je bent onze schepper. We zijn een doolhof waaruit alleen wij kunnen ontsnappen, en niet alleen uit dit doolhof. We zijn zo geëvolueerd dat we ruimtelijke en geometrische problemen op kunnen lossen. De zintuigen die we hebben, zijn zo ontwikkeld dat we makkelijk een geschikte groeirichting en strategie kunt bepalen om te komen waar we moeten zijn. We zijn een decentraal organisme.⁵ Elk afzonderlijk stukje kan een geheel nieuw netwerk vormen. We kunnen verschillende vormen aannemen. We zijn samen met de natuur een proces waar geen einde aan komt. We zijn het begin en het einde. Er is een proces en er is onsterfelijkheid. We verteren de wereld om ons heen en nemen deze in ons op. We groeien bijna zichtbaar uit de puntjes van onze hyfen. Deze hyfen vermengen zich, klitten samen tot een myceliumnetwerk.⁶ De puntjes van deze hyfen zijn het meest actief van het hele mycelium en communiceren met elkaar zoals individuen dat doen. Zij wisselen de informatie naar elkaar uit, vertellen elkaar wat de weg gaat zijn die bewandeld moet worden. Ze herinneren zich wat er is gebeurd, wie je was en wie de ander was. Er zijn geen grote verschillen met mijn brein, misschien ben ik diep van binnen ons allebei. Net zoals al onze individuen hetzelfde zijn. Misschien stel ik dan niet zoveel voor. Ben ik een simpel wezen dat geen diepgang heeft. Maar alleen ontstaan is puur om te overleven. Maar sommige stellen meer de vraag in welke mate er intelligentie aanwezig is. Ik heb per definitie geen hersens, niet op een vaste plek in ieder geval. Ik heb een zwermintelligentie.⁷ Ik los problemen op die ik niet eens begrijp. Hoewel jullie als mensheid me eerst zagen als een onafhankelijke partij, als een afzonderlijk onbelangrijk natuurlijk fenomeen, is er ook een samenwerking tussen mij en de rest van de plantenwereld. Ik geef planten voeding en dit bewijst dat er een fysieke verbinding is tussen verschillende planten en mij. Ik en de plantenwereld wisselen grondstoffen uit en gaan zo relaties met elkaar aan. Ik ben op zichzelf staand; organisme; controle; macht; bedachtzaamheid; eenheden; communicatie; uitwisseling; ontvanger.

De sporen die jou kenmerken, zijn de zichtbare historie door de verandering die heeft plaatsgevonden. Er is een confrontatie geweest. Er was een meting tussen mijn wil en jouw kracht. Je blijft niet zoals je was. Je blijft niet bij de situatie zoals deze nu is. In alles wat overblijft is jouw worsteling te zien. Maar alleen dat wat er nu is, is van belang. Alles wat overgebleven is. Het lijkt alsof wij beiden alleen waarde hechten aan het heden. De strijd zelf heeft er nooit toe gedaan, alleen de herinnering hieraan. Het verzet van vast willen houden tot we los moeten laten. En dan is het alleen dat wat nog belangrijk lijkt. Ik heb mijn keuzes al gemaakt, al weet ik nu al dat jij van standpunt zal veranderen.

Onze relatie tot elkaar bestaat uit herhaling. Jij vergaat, maar je laat iets van jezelf achter. En vanuit daar groei je opnieuw uit tot hetzelfde wezen wat je al was, maar dan in een andere vorm. Jij hebt altijd als gevolg dat je verandert. Alles wat vergankelijk is herhaalt zich. Daardoor weet ik dat jij vergankelijk bent. Dat je veranderlijk bent.

⁵ Een organisme met een besturingssysteem dat door het lichaam verspreid zit.

⁶ Het netwerk van alle draden van een schimmel.

⁷ Een probleemoplossend vermogen zonder een centraal besturingssysteem.

Je sterft en transformeert. Je breekt, je verdwijnt en herrijst. Zoals de natuur dit doet. Zoals Christus dit heeft gedaan. Zij staan uiteindelijk weer op uit de dood. De sterfelijke moet sterven en ruimte maken voor een nieuwe geboorte. Het bestaan is voor de korte duur en de verwoesting die hierop volgt is essentieel. En deze vernietiging maakt je uiteindelijk waardevoller. Omdat er een strijd is geleverd. Ik heb je vastgehouden totdat ik je los moest laten. Ik wilde me verzetten. Ik wilde de controle houden. Maar er was ook de wetenschap dat dit niet kan. Ik wist dat ik zou verliezen. En ik liet je gaan omdat je niet tegen te houden was. Het was eenzelfde soort conflict zoals ik deze binnen in mij voer. De strijd tegen het verval, die ik nooit win.

Alles wat bestaat, wat niet vergaat, bestaat omdat het toegestaan wordt. Behouden en loslaten. Wat ontstaat door toedoen van onszelf? En wanneer verliezen of winnen we dit gevecht? Er is geen sprake van goed of kwaad; alleen maar van hetgeen we moeten doen wat we onszelf opgedragen hebben. Het gaat om volhouden, we houden vol en telkens wanneer er een verandering optreedt voorkomen we deze. We houden vast aan wat er was, terwijl de verandering onoverkomelijk toetreedt. We houden vast tot de weerstand gewonnen heeft en we gedwongen worden los te laten, de controle los te laten. Het is tevergeefs, elke keer weer verliezen we het gevecht. Het is niet iets slechts, want er ontstaat weer een nieuw gevecht, waarna we ook genoodzaakt zijn ons zelf over te geven.

Bibliografie

Midas Dekkers, De romantische ruïne in: De Vergankelijkheid, Uitgeverij Olympus, 2016
Catrien Santing, De dood en het meisje in: Sehnsucht, melancholie en doodsverlangen, Uitgeverij De Buitenkant, Amsterdam, 2009.
Merlin Sheldrake, Levende labyrinten in: Verweven levens, Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam, 2020.